

Sinte, villfarne, falne menn

Arne Klyve

Undervisningssjef i Stiftelsen Bergensklinikkene

Grusomhetene den 22. juli star i fare for å avpolitiseres nar sykdomsdiagnosene skygger for samfunnets strukturelle problemer. For Anders Behring Breivik er også et ansikt fra moderniseringens bakside, der velferden og mulighetene fordeles skjævt. Han fremviser alle sider av den moderne «tapermannen», fastlåst i en utdatert maskulinitet.



VILLFAREN MASKULINITET: Tallrike personer har systematisk skapt et sinne mot kjønnsrettferdighet, der manndommen skal være truet av feminismen og multikulturalismen. Noen har skapt et samfunnsklime hvor unge menn tar i bruk stereotype forestillinger om mandighet, hvor de vil ha tilbake noe som er tapt, hvor de ønsker en omkamp mot kjønnsrettferdighet og vår innvandringspolitikk.

Foto: Flickr.com

KOMMENTAR: HYPERMASKULINITET OG AGGRESJON

«Det er gjerningsmannen som har det hele og fulle ansvar for det som skjedde 22. juli», uttalte Martin Kolberg på Dagsnytt Atten den 10. november i år. Og det er lett å si seg enig med partisekretæren i

Arbeiderpartiet. Gjerningsmannen fra Oslos vestkant både kalkulerte og gjennomførte udådene i ensomhet, så langt vi vet. Men finnes det ingen medansvarlige til forbrytelsene? Hva med alle de som har gjort det til sitt varemerke å rendyrke fordommer mot mennesker, hvor både muslimer, feminister og venstreorienterte blir en sekkebetegnelse for trøbbel? Hvilket klima har denne politisk motiverte terroristen vokst opp i? For grusomhetene var motivert av politiske oppfatninger som flere deler. Han hentet ikke sine ideer ut av løse luften; *noen* har utstyrt ham med en handlingsdisposisjon, og han representerer tragisk nok en ganske utbredt mentalitet. Til vi til slutt står overfor en mann som har mistet retningssansen, og der kompasset ikke virker lenger.

Tangering

Jeg skriver dette essayet i et forsøk på å forstå litt mer av det absolutt sørgeligste og mest sjokkerende jeg noensinne har opplevd i Norge. Og jeg skriver med redusert innsikt og oversikt, preget av egne fordommer og med klekkelig tvil. Sommerferien var akkurat avbrutt med helvetesildnende symptomer, Derrick var i gang med å løse nok en kriminalgåte, da underteksten om eksplosjoner i Oslo tikket inn. Så fulgte nyhetene om et enda større helvete da «politimannen» åpnet ild mot helt uskyldige gutter og jenter på Utøya. Det mange trodde var terror utenfra, viste seg å være innenriksterror, utført av en outsider mot sine egne landsmenn.

I dagene etter ugjerningene ble jeg kontaktet av flere medier. Grunnen var at jeg har skrevet boken «Sinte unge menn i kunnskapssamfunnet», og noen journalister ønsket kommentarer. Både den gang og i dag oppfatter jeg Behring Breiviks groteske handlinger 22. juli 2011 som langt forbi bokens grunntema, så jeg avsto fra å kommentere. De sinte unge mennene i boken handlet mest om konkurransenederlag i skolen, om unge gutter på vei mot marginen og i verste fall et permanent utenforskap, på vei mot et liv der lønnsarbeidet blir fjernere og fjernere – og den handlet om hvordan de kan komme til å hevne seg. Men noen tangeringspunkter finnes, og jeg vil peke på en håndfull.

Politisk forklaringstygde

Er det i det hele tatt mulig å komme på sporet av årsakene til redselsgjerningene denne fredagen i juli og bakom ugjerningens logikk? Eller er slike myrderier hinsides fagmessig og menneskelig fatteevne; et sted hvor galskap, ondskap og kynisk, målrettet politisk handling hekter seg sammen til noe ubegripelig? Etter å ha lest i det forskrudde manifestet er det plausibelt å gi politikken størst forklaringstygde. Hendelsene ligner en adressert hevnaakt hvor målet er «forrædere» fra sosialdemokratiet, regjeringskvartalet og framtidens makt på Utøya. Dette var ingen spontan handling, men endepunktet i en lang politisk villfarelse, daglig gjødslet av meningsfeller både fra outsidermiljøer og fra bortimot stuereine kretser. En hatefull Fjordman, høyreekstreme nettsted, boken «Amerikabrevet: Europa i fare» og krasse, fiendtlige, endimensjonale og stereotype karakteristikker fra Fremskrittspartiet i mer enn tjue år.

Og er det ikke Bush-doktrinen om såkalt «forkjøpskrig» masseorderen påberoper seg: Noe må gjøres, noen må handle, noen må kjempe for å stoppe den islamistiske overtakelsen av Europa. «De har forvandlet mitt elskede Oslo til en multikulturell drittsplass», skriver han i manifestet sitt. For gjerningsmannen handler det altså om politikk hvor han aleine er spydspiss, mens handlingene ble utført av kjærlighet til det norske folk. Og på samme måte som Bush regner han med å bli forstått i ettertid, som kommandør i en internasjonal orden av Tempelriddere. Ettetiden vil gi meg rett, er hans repeterende mantra.

Ledende vestlige politikere er heller ikke ansvarsfrie når det politiske klimaet formes. Vi fører krig mot islamistiske stater, og vi beskytter velstanden vår med en Schengen-mur. Og vi er en del

av en våpenindustri som dreper uskyldige i Afghanistan, sammen med USA, den største synderen mot menneskerettigheter i verden. Selv har vi i et tiår vært involvert i utenriksterror, en atferd som så avgjort trenger en rettsprosess for å klargjøre mulige krigsforbrytelser. Nylig var norske styrker med i en angrepskrig med flere F16-fly, som er en grunnleggende folkerettslig forbrytelse. Våre fly spredte død og ødeleggelse over Libya med motivet å beskytte sivile, men operasjonen utviklet seg til å støtte den ene siden i borgerkrigen. Vi har sluppet 542 bomber i det godes tjeneste; tallet på døde fra bombingene telles ikke. Hvordan står det til med vår refleksive solidaritet, en solidaritet med ukjente andre, med kvinnen på tjuei med sin datter i armene som gikk ut av livet etter norske bomber? Vi hører ikke gråten, vi ser ikke navnene, men forbrytelsen har navn og adresse. Eller er det slik at et liv nord i Afrika teller mindre enn et liv i Norge og i Vesten? Debatten i fortsettelsen vil tjene på perspektiv fra både mikroskopet og fra makroskopet.

Sykdomsskyggelapper og hypermaskulinitet

Eller er han en narsissistisk oppmerksomhets søker som ønsker at sterke følelser som hat, raseri og avsky blir rettet mot seg; en forskrudd og hevngjerrig mann med hjernedefekt og et soleklart tilfelle for psykiatrien? Bærer han et terrorgen som betyr at han ikke kunne handle annerledes? Psykologien, psykiatrien og biologien fortrenge ikke rent sjelden de sosiale og politiske forklaringene, og de sakkyndige konkluderte den 29. november med at han var psykotisk den 22. juli og dermed ikke strafferettslig tilregnelig. Men sykdomsdiagnoser skygger gjerne for strukturelle problemer i samfunnet. Vi står i fare for å avpolitiserer eller redusere hendelsene til en eller annen personlighetsforstyrrelse og kun det. Individuelle forklaringer strekker sjelden til aleine. Saken dreier seg sannsynligvis mindre om en spesiell biografisk forklaring og mer om oppmagasinert frustrasjon med utspring i et samfunn som systematisk skyver noen unge menn bort i et hjørne. Alt dette i en tid der alle vil være vinnere, og hvor verdier som styrker sosialt samhold, tynnes ut i samfunnet vårt.

For Behring Breivik er også et ansikt fra moderniseringens bakside, der velferden og mulighetene fordeles skjevt. Han fremviser alle sider av den moderne «tapermannen». Ingen spesiell utdanning, klassereise nedover, strøjobber hist og pist og uten kjæreste. Altså fattig på alle kapitalformer: økonomisk (penger), kulturell kapital (god oppvekst og utdanning) og sosial kapital (vennskap og kjærlighet). Nettopp fordi rådende grunnverdier for unge mennesker i dag er fremgang, synlighet og konsum, vil noen gjøre seg synlige på en destruktiv måte. Omfanget av destruktive kulturer – av innvandrerfiendtlige, kvinnefiendtlige og kriminelle miljøer – som utvikler seg i et samfunn, forteller oss noe om et samfunns kvalitet.

Både manglende relasjoner til fremtiden og savn av far i oppveksten kan føre unge inn i destruktive miljøer. Hergel og Kastrup omtaler de unge menns sinne mot enforeldresamfunnet, systemets moderlige omsorgstyranni, det manuelle arbeidets forfall og de fraværende fedre som en tikkende bombe under velferdsstaten. Jo mindre reell og positiv erfaring gutter har med menn og positiv maskulinitet, desto mer framherskende blir den utdaterte, hypermaskuline væremåten. Å være fryktet er tross alt bedre enn ikke å være medregnet. «Sinne og hat er nok til å piske opp hjernen, sterkere brennevin finnes ikke», skriver Philippe Claudel i «Brodecks rapport». Behring Breivik gikk visstnok på steroider, efedrin, koffein og aspirin for å redusere sin egen empati under terroraksjonen.

Hvorfor stiller vi så mange diagnoser på folk og så få på tiden vi lever i?

Noen har altså skapt et samfunns klima som har drevet fram denne utviklingen hvor unge menn lever under stereotype forestillinger om mandighet. Tallrike personer i enkelte miljøer har systematisk

skapt et sinne mot kjønnsrettferdighet, der manndommen skal være truet av feminismen og multikulturalismen. Disse tankene er ikke terroristens egne påfunn, og slik sett har han svært mange moralsk medskyldige. Den ekstreme høyresiden har en følelsesmessig tiltrekningskraft på menn på jakt etter status og identitet, skriver maskulinitetsforskeren Michael Kimmel. Gjerningsmannen vil ha tilbake noe som er tapt, en omkamp mot kjønnsrettferdighet og vår innvandringspolitikk. Massemorderen virker fastlåst i en utdatert maskulinitet, en slags villfarene mannlighet, der en vil tilbake til gamle kjønnsroller med patriarkalsk overtak. Tragisk nok henger mange unge menn fast i gamle kjønnsrollestereotyper og gjør seg ytterligere mindre attraktive i et samfunn som tilstreber kjønnsrettferdighet. Forskning som kartlegger de sosiologiske koblingene mellom globalisering, nedadgående sosial mobilitet, kjønn og etnisitet, kan hjelpe oss til å bli klokere på dette kjønne raseriet og gjøre oss i stand til å håndtere utfordringene som er knyttet til både global og innenriks terrorisme, skriver Kimmel.

I kamp om den nest nederste plassen

Unge og voksnes psykiske helse er i et konstant prestasjonspress, og vinnerkulturen møter oss overalt. Konsumsamfunnet, fryktsamfunnet, risikosamfunnet, utdanningssamfunnet, sorteringssamfunnet, øyeblikkets tyranni og seierens melankoli betegner ulike samtidsdiagnoser. Hvorfor stiller vi så mange diagnoser på folk og så få på tiden vi lever i? Hvordan tillater vi at noen får gå så aleine med hatet sitt, og hvordan kan vi komme bort fra diskusjoner fra skyttergravene? Å bekjempe fordommer burde først og fremst være en kamp for inkludering og anerkjennelse. Håpet er at diskursen framover trer ut av stereotypiene, og at velinformerte og vennlige aktører deltar i ordskiftet, gjennom innsiktsfulle bidrag. Tilgrumsede varianter har det skrekkscenariet ved seg at ulike vanskeligstilte grupper støter sammen i kamp om den nest nederste plassen. Kanskje kan det på sikt komme noe forstandig ut av denne ufattelige tragedien.